

Noten:

- 1) Groen van Prinsterer, *Repliek aan dr. J. H. Scholten*, aangehaald door C. Trimp in *De Reformatie*, weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven, 30 november 1963, onder Persschouw.
- 2) K. Schilder, *Ons aller moeder*, anno Domini 1935, in *Verzamelde Werken* afd. III, *De Kerk*, dl II, 155.
- 3) K. Schilder, *De Reformatie*, 7 juni 1935.
- 4) *Woordenboek der Nederlandsche taal*, s.v.
- 5) vgl. K. Schilder, *De Reformatie*, 24 mei 1935
- 6) J. L. Palache, *Inleiding in den talmoed*, Haarlem 1922, 112 v.v.
- 7) Zie bijv. J. J. Bleeker, *De polemieek der eerste christenen tegen de heidense mythologie*, Groningen 1897.
- 8) S. van der Linde, *Opgang en voortgang der Reformatie*, Amsterdam 1976, 78.
- 9) H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek* 4, Kampen 1928, I, 481 v.
- 10) „Groen van Prinsterer”, aangehaald door C. Veenkamp in *De Reformatie* 28 januari 1938.

tellingen in de woestijn

prof drs H. M. Ohmann

Gevraagd deze morgen een enkel woord n.a.v. het boek Numeri te zeggen, wat wij dan ook willen doen onder de titel: "Tellingen in de Woestijn", wil ik voor alles Uw aandacht vragen voor dit ene: 'Wat is hier eigenlijk aan de hand? Welke belangen staan hier op het spel? Hoe raakt dit ons vandaag zodat het tot onze generatie gaat spreken?' Het is immers mogelijk dat iemand, een kerklid, bij de lezing van de Bijbel grootgeworden, honderd maal dit boek leest - plichtsgetrouw; het is immers een deel van de Bijbel! - en toch innerlijk vreemd blijft aan dit deel van Gods Woord. Hij legt het onbegrepen neer.

Alles komt hier aan op een goede invalshoek, de goede benadering waardoor het boek voor ons gaat leven en tot ons spreken. In verband daarmee zou ik de inhoud zo willen samenvatten, dat we hier, in Numeri, het vierde boek van het O.T. een fragment Kerkgeschiedenis voor ons hebben. Ik ben me terdege bewust dat we pas gewoon zijn van kerkgeschiedenis te spreken zodra de periode van Gods Openbaring voorbij is; dus vanaf het einde van het Nieuwtestamentische tijdvak, ongeveer 100 na Chr. De Canon is dan afgerond en door de Kerk als grondslag aanvaard en in de nu volgende kerkgeschiedenis in de eigenlijke zin van het woord, gaan we zien hoe de

Kerk ook door veel strijd bij die grondslag is bewaard en daarmee heeft gewerkt om die al beter te verstaan. In de door mij gekozen woorden 'een fragment kerkgeschiedenis' ligt echter al opgesloten dat de Kerk er reeds was vóór de Canonvorming haar beslag kreeg. Dat is geen nieuws, want met de woorden van de Catechismus belijden we dat ze van het begin der wereld wordt vergaderd. Ze was er al in de Nieuwtestamentische bedeling in de engere zin van het woord en ook daarvóór reeds: onder het Oude Testament. Welnu, deze overweging brengt dat fragment, opgetekend in het boek Numeri, zo heel dicht bij ons. Al zijn we vandaag door zo'n 3500 jaar van het volk Israël daar in de woestijn, gescheiden, wij hebben dit ene met hen gemeen, dat zij toen evengoed als wij nu de Kerk van Jezus Christus mogen zijn. Vanuit die gezichtshoek blijken er nu allerlei punten van overeenkomst te zijn die aan de wederwaardigheden en lotgevallen van dat volk, ons reeds bekend, toch zo'n bijzonder relief geven. De historie is bekend, maar nu kunnen we ook de waardemeter aanleggen van wat wel en niet behoorlijk is in de Gemeente van Jezus Christus. Langs die weg kan de lezer van zijn Bijbel beter houvast aan en vat krijgen op het boek; het boek dat wel eens als een van de minst interessan-

te van de Bijbel is gedoodverfd. Doch genoeg hierover.

Wat wij belijden t.a.v. de Christelijke Kerk gaat nu voor ons de invalshoek vormen bij het lezen, bestuderen en bespreken van dit Schriftgedeelte.

Wat kunnen wij zeggen van die 'kerk'? Het allereerste en allervoornaamste is, dat zij van het begin tot het einde het unieke werk is van de Zoon van God, onze Heiland.

Waar ontmoeten wij nu in ons boek die Zoon van God? Om op Hem het rechte zicht te krijgen moeten we even tot achter ons boek, iets verder in het verleden teruggaan: tot die grote en machtige daad van God waardoor Hij het volk uit de slavernij van Egypte, uit de greep van de grote slavendrijver Faraó, instrument in de handen van de machthebber van de dood, de Slang, heeft bevrijd en op dit ongewone spoor gezet. De exodus, de uitleiding uit Egypte ligt achter hen, maar de gezegende vrucht van die

bevrijding plukt het volk nog iedere dag. Ze zijn vrij! En dat vrije volk is op weg naar zijn bestemming. De weg leidt door de woestijn, maar die woestijn is maar een dóórgangsoord want hun wacht in een nabije toekomst: het land der belofte. Aan de einder ligt Kanaán. De HERE voegt de ene weldaad aan de andere. Hij die dit werk begonnen is, zal het ook voleinden.

Het is met Israël dus anders dan met Amalekieten, Midianieten, Kenieten; bedoeïenen voor wie de woestijn de permanente verblijfplaats is. Dergelijke volksstammen zijn daar in hun element. Daar te wonen is hun eigen wil en verkiezing. Dat kan van Israël in de woestijn niet worden gezegd. Dit volk wordt er binnen geleid, door Gods eigen hand. Het is hun niet van te voren door Jahwe gevraagd. God beschikt; zij volgen. Dat ligt trouwens ook helemaal in de lijn. Niet zij hebben hun God, maar Jahwe heeft hen verkoren.

Het boek der tellingen

Prof Drs H. M. Ohmann

Laten we daarom bij het lezen van dit bijbelboek goed overtuigd zijn: De HERE zelf staat achter deze onderneming, die expeditie. Men is het niet op eigen houtje begonnen. Diezelfde God staat er ook boven en gaat mee sinds het vertrek uit Egypte. De wolkkolom des daags en de vuurkolom des nachts verschijnen voor het eerst in Exodus en blijven het volk vergezellen door Leviticus en Numeri heen, bij elkaar ongeveer 40 jaren. Ja in die wolkszuil gaat Jahwe de Getrouwe voòròp. Hij heeft de leiding. Hoog boven hun hoofden zweeft de wolk, ver weg ja, maar toch ook weer zo dicht bij dat er met betrekking tot de te volgen weg geen vergissing mogelijk is. Opstaan en legering, de tijd van vertoef op een bepaalde plaats, is nauwkeurig aangegeven (Num. 9 : 15-23). Wát een zorg is op die manier van het volk afgenomen. Nooit zullen ze ergens te lang of te kort zijn, of zich b.v. vergissen in de keuze van een halteplaats om daar dan later spijt van te krijgen. Jahwe, hun God, draagt de verantwoordelijkheid. Daar kunnen ze rustig op zijn. En als Hobab (10 : 29v) daar een handje bij mag helpen - in details hem als woestijnbewoner bekend - doet dat aan de grootheid van de zorg van de HERE zelf niets af. Hij heeft tenslotte de leiding.

Wat ons voorts treft is de organisatie. Een heel volk marcheert in goede orde. Iedere stam op zijn plaats, en tussen de stammen, ook weer op een vastgestelde plaats - niets wordt aan de willekeur of het toeval overgelaten - zien we de onderdelen van het opgebroken heiligdom, de transportabele tabernakel. God voegt zich naar de omstandigheden van het volk. Hij woont "maar" in een tent, hoe prachtig die overigens ook mo-ge zijn. Zoals het tijdens de reis is, zo is het - nog duidelijker - in ruste: het heiligdom, de woonstede Gods bij de mensen, in het midden; de Stam van Levi, Priesters en Levieten in een binnenste cirkel er om heen; en in een wijder cirkel, daar weer om heen, het volk; een Theocentrische opstelling. Wie de regeling daarvan een dorre reeks voorschriften durft noemen, die heeft de Geest

van het boek niet begrepen. De kerk van het Nieuwe Testament kan hier van die van het Oude Testament leren hoe zij zich voor het forum van de toeziende wereld presenteren moet; als een welgeordend geheel. Van hier uit gaat een lijn zich aftekenen die de ganse Bijbel door te volgen is. Zo ontmoeten we de theocratie in het laatste deel van het boek Ezechiël en later nog eens weer in het boek Openbaring.

Er zijn nog andere voorschriften in dit boek. Verordeningen m.b.t. het heiligdom en de daar te verrichten dienst en de dienaren, bepaaldelijk de Levieten. Hfdst 3 en 4 en nog eens weer 8 zijn aan deze lagere, gesubordineerde dienst-knechten Gods gewijd. Op die tweede of derde plaats hebben zij een onver-gangbare waarde. Door hen wordt het volk toch maar gelost en ontslagen van zijn verplichting de HERE zo te dienen. Levieten zijn plaatsbekleders net zo goed als de priesters. Wie in het heiligdom werkt mag ook van het heilige leven. Daar kan men rustig op zijn. Er is een volk dat gaarne offert voor de instandhouding van de eredienst: hfdst 18. Tienden en eerstelingen worden voor dit doel bereidwillig afgestaan.

Over het offer op zichzelf lezen we in dit boek niet zoveel. Dat is in Leviticus al geregeld. In hfs 15 wordt er echter nog eens op teruggekomen. In al die offers voelt men de polsslag van het leven met Jahwe, het leven in het verbond; van die offers loopt zowel een lijn naar het offer van Jezus Christus als naar onze offervaardigheid om Christus' wil. Als die bereidheid er is, kan er veel. Lees maar eens de hfdst 28 en 29.

Wie hier ook nog op Numeri 19 wil wijzen, het ceremonieel met de rode vaars, die moet ik tegenspreken. Wat daar gebeurt, ook al is er sprake van slachting en verbranding, is welbeschouwd geen offer, maar een reinigingsceremonieel. Daar is het ritueel niet van minder waarde om. De verhouding tot Jahwe omspant het gehele leven van het volk; een leven waar de invloed van zonde en dood schendend en besmettend inwerkt. Wie hfdst 19 aandachtig leest ziet

voor zijn oog "het beeld" oprijzen van een God die ons de aanwezigheid van de dood als iets vreemds, iets wat we moeten schuwen en mijden leert zien. Trouwens ook de voorschriften m.b.t. het Nazireaat doet de aanwezigheid en openbaring van de doodsmacht als hinderlijk ervaren; iets wat hier eigenlijk niet thuis hoort. Die Nazireeërs, die vrijwillige asceten - maar hoe heel anders dan de asceten waarmee de Roomse kerk zoveel opheeft! - zijn in hun leefwijze een voortdurend getuigenis tegen het gemak waarmee wij doorsnee christenen ons bij zoiets verschrikkelijks als de dood neerleggen.

Die verhouding van de ene afgezonderde categorie in de Gemeente tegenover de andere brengt me op de 'gemeenschap der heiligen', d.w.z. het punt hoe de heiligen met elkaar moeten omgaan, in liefde - de woorden heilig en liefde houden het nauwste verband met elkaar - en in wijsheid. Hoe 'n goede gids is nog vandaag het 'opmerkelijke' hfs 5, waar in de vss 12-31 het jaloezie-offer wordt voorgeschreven in een voorkomend geval. Laten we eerlijk zijn, het is een wet waar wij nu wel enigszins vreemd tegen aan kijken. We merken aan die wet evenals aan de bepalingen m.b.t. de bloedwraak, die wij vandaag ook zo niet meer kunnen houden, dat we nog helemaal onder het Oude Testament zijn. Dat is waar, maar wie er niet meer van te zeggen weet dan dat, die ontgaat kennelijk wat de diepste bedoeling is: Jahwe houdt de weg tussen een man en de vrouw die hij schuldig is lief te hebben, open; en de weg van de man tot zijn naaste, die door ongelukkige manslag voor altijd opgebroken zou zijn en de weg van de ene clan tot de ander in de regeling van het erfrecht der dochters (hfdst 27 en 36); en van de ene stam tot de ander in de bijstand waartoe de twee en een halve stam die over de Jordaan komen te wonen, worden verplicht t.o.v. hun broeders.

Ja, zo zijn wij mensen uit onszelf, als onze verdenking, onze toorn of haat is opgewekt. Wie zal haar doen bedaren? Wij kunnen o zo 'rechtvaardig' zijn; op

ons recht staan. Maar de HERE die wezenlijk rechtvaardig is, die is ook groot van goedertierenheid. Hij is een God des vredes.

Die vrede doet Hij zijn volk reeds onderweg ervaren. Hij heeft geen behagen in een volk dat in onderling ongenoe-gen, al ruziënd voorttrekt. Zoiets stagneeert alleen maar het goede verloop van een ordelijk optrekkend volk. Alles komt hieraan op de *GEEST*, de gezindheid van het hart. Wij denken dan aan het werk van de Heilige Geest. Een opmerkelijk en zeer voornaam punt in dit lezenswaardige boek is dat we enige malen de Heilige Geest hier bij name genoemd zien. Ik denk aan de geschiedenis van hfdst 11, waar ons wordt verteld, hoe van Mozes' geest een deel wordt genomen en aan zeventig anderen meegegeeld; en dat niet om die zeventig er dan mee te laten pronken en zich boven anderen te verheffen. Daar is onderscheid - bijzondere ambtsdragers zeggen wij vandaag - maar de gaven zijn geschonken ten dienste van de Gemeente, die eens in haar geheel met de Geest zal worden begiftigd, en op de Pinksterdag ook begiftigd is.

Is U wel eens opgevallen hoe vaak verhoudingsgewijs in dit boek het ambt in geding is? Numeri 12 (Aäron en Mirjam twisten met Mozes); maar ook hfdst 13 en 14, waar het volk tegenover de leiding door Mozes *tegenleiding* wil laten geven, die dan ook nog richting Egypte voeren zal! - en Numeri 16 (het oproer van Korach, Dathan en Abiram) strekken ten bewijze. Treurige episodens op een toch al niet zo gemakkelijke weg, die toch ook weer een heerlijke weg is geweest. Aan welk volk was ooit zijn God zo *zichtbaar* nabij? Laat Hem maar zorgen. Gelukkig ontmoeten we het ambt ook in een verblijdender context, n.l. als de overdracht ervan van Mozes op diens opvolger Jozua moet worden geregeld. En telkens is de gave en het karakter van het werk van de Heilige Geest aan de orde. En dat in Numeri, door vijftien eeuwen van de Pinksterdag gescheiden! Het was toen nog geen Pinksteren. Maar het verlangen er naar

en de bede erom wordt openbaar in die verzuchting van Mozes: "Och, ware het gehele volk des HEREN profeten, doordat de HERE zijn Geest op hen gawe." Maar Mozes zelf had die Geest. En die Geest wordt openbaar, niet alleen in wat wij nu Geestelijke zaken plegen te noemen, b.v. het instrueren van het volk m.b.t. de dienst van Jahwe of het geven van leiding, maar evengoed in wat we lezen in zijn 'In Memoriam' in Deut. 34 : "Zijn oog was niet verduisterd en zijn kracht was niet geweken." Wij spreken dan van 'fysieke' kracht en onderscheiden die van de spirituele, en ik wil daar niets van zeggen - hoe vaak zien we niet fysieke kracht gepaard gaan met een gemis aan geestkracht of geestelijke diepte - als we maar goed beseffen dat ook de fysieke kracht het werk is van de Heilige Geest, de Bron van alle kracht en leven.

Zonder de werking en bijstand van God de Heilige Geest, hier en nu bepaald in die ene man Mozes, kan ik niet verklaren dat de tocht door de woestijn tot een goed einde kon worden gebracht.

Immers, men trok door de woestijn, dat wil zeggen niet over de naaste weg tot Kanaän. "Toen Farao het volk had laten gaan, leidde God hen niet op de weg naar het land der Filistijnen, hoewel deze de naaste was; want God zeide: 'Het volk mocht eens berouw krijgen wanneer zij in den strijd gewikkeld werden, en naar Egypte terugkeren!' Ex. 13 : 17. "Daarom liet God het volk zwenken, den woestijnweg op naar de Schelfzee." Die woestijnweg leren we al enigszins in Exodus en helemaal in Numeri kennen.

Dat juist die weg evengoed zijn bezwaren en moeiten meebracht, zegt niet alleen ons klaagziek hart, maar ook de Schrift. Men leze Deut. 8 : 14, 15 "de HERE, uw God, die u deed gaan door de grote en vreselijke woestijn, met vurige slangen en schorpioenen en dorstig land zonder water." Mozes draait er niet om heen. De Schrift geeft het toe. "Het was niet alles", zouden wij zeggen. Toch is het niet zo dat Jahwe hen nu langs die

weg leidt bij gebrek aan iets anders. Hem kennende weten wij, dat Hij de Schepper aller dingen, die alles tot zijn beschikking heeft, ook daar zijn positieve bedoeling mee heeft gehad. Waar het goed voor is leert ons het volgende vers uit dat hfdst in Deuteronomium: "die uit de harde rots voor u water tevoorschijn deed komen, die u in de woestijn met het manna voedde dat uw vaderen niet gekend hebben, om u te verootmoedigen en op de proef te stellen en u ten laatste wel te doen." Die erkenning klinkt ons ook tegen uit de mond van de auteur van Psalm 119 : 36 (ber.): "'t Is goed voor mij verdrukt te zijn geweest. . ." Er steekt een stuk Goddelijke paedagogie in. Niet om de moeite op zichzelf heeft hun God en Verlosser hen dat oord binnengeleid. In de woestijn zal de HERE weten in alle moeiten en noden te voorzien. Dat kan het volk rustig aan Hem overlaten. Dat Hij het leven van die alle *telt*, toont die eerste telling in de woestijn.

De moeite blijkt dan ook bepaald daarin te bestaan dat deze tocht door een stel zondige mensen moet worden volbracht. Als u dit leest knikt u bij voorbaat instemmend: "Ja, ja, zo was het toen. En, voegt u er haastig aan toe: "wij zijn niet beter". En met die erkenning van ons aller zondigheid menen we te kunnen volstaan. Maar dat is nu net de moeite. De HERE God is bezig een volk, Zijn volk te leiden langs een niet zo'n aangename weg. Dat wordt voor hen een zaak van zich volkomen aan zijn leiding toevertrouwen. Niet in blind vertrouwen, maar als ziende den Onzienlijke. En bedenk wel, zelden was de Onzienlijke zo zichtbaar aanwezig als toen en daar! Maar de zonde van het volk gaat zich nu hierin concreet openbaren dat het *zich niet wil laten leiden maar zich verhardt*. De H.Schrift gebruikt voor de zonde een veelheid van woorden en termen, die het dwarse, recalcitrante en obstinate karakter van de zonde in het licht stellen. De Israëlieten gaan dwarsliggen en uiten dat in het juist uit dit boek bekende gemopper. 'Murmureren' heet dat met een voor die ge-

schiedenis gereserveerd woord. Hoe het ook wordt aangeduid, de HERE heeft zich juist over die zonde van het niet vertrouwen van Hem in Zijn leiding, ontzaglijk vertoornd. En dat zichtbaar gemanifesteerd. Dat was een concrete toorn over concrete zonden.

Israël, een volk als geen ander, was toch ook weer een volk als ieder ander, terwijl zijn weg door de woestijn anders was dan die van enig volk uit de wereldgeschiedenis. Daarna, naar die bijzondere weg, wordt de zonde afgemeten. Het werk Gods op die weg, hetzij in toorn hetzij in genade, is steeds geda-teerd naar die fase van de heilshistorie. De spits van de verwarmende vlam van Gods liefde is zijn brandende toorn. Toorn. Rechvaardige toorn. Immers Israël geeft door zo te zondigen te kennen: 'U doet het niet goed! Wij zouden het anders hebben gedaan.' Tab'era: 'Qibrot, Hatta'awa en Qadesj Barnea', Massa en Meriba zijn plaatsen die door de vele grafzerken bij wijze van spreken de route naar het land Kanaän markeren. Zo ontzettend is daar toen gezondigd door het volk dat waagde te twijfe-len aan de uitkomst van de tocht, het sla-gen van die zeer omvangrijke expeditie, bij de terugkeer van de verspieders en het uitbrengen van het (meerderheids) rapport; Bij Korach en zijn bent. Niet in den blinde brandt dan de toorn van Jah-we. Doden vallen er bij getale. Dode lij-ken van getelde mensen blijven achter in de woestijn. Hij, God, is niet iemand aan wie kan worden verweten dat Hij mensenlevens niet telt of rekent. Wie zijn wij dat wij Gods doen zouden gaan bedillen. Laten we liever met de auteur van Psalm 95 en later die van de eerste brief aan Corinthe, goede acht geven op wat daar gebeurd is. "Dit is hun overko-men tot een voorbeeld voor ons en het is opgetekend ter waarschuwing voor ons, op wie het einde der eeuwen gekomen is."

Hier hoort u, hoe men met dit boek wer-ken moet. Voorbeelden worden ons hier getoond. Wat niet wil zeggen dat het exemplarische Schrift gebruik, dat slechts weet van voorbeelden in de alge-

meen menselijke zin van het woord, hier ongehinderd volgens dat procédé kan te werk gaan. Nooit mogen we verzuimen het bijzondere van die fase, het geheel eigene van die periode in de historie van het heil te peilen en in rekening te bren-gen bij voorstudie en inleiding. Het is een doorgangsstadium op de weg naar Christus' komst in deze wereld. En Je-zus Christus was toen reeds komende. Wij staan 'op de schouders van dit voor-geslacht'. Maar zo mag ik het niet zeg-gen. Steunen op hun werk kunnen we niet en mogen we niet. Gaan in hun spoor, hun zelfgetrokken, eigenmachtig spoor, doen we helaas al te vaak. We le-zen van menige droeve, teleurstellende val; van een volk dat tegenvalt. "Wie meent te staan zie toe dat hij niet valle. Gij hebt geen bovenmenselijke verzoek-ing te doorstaan. En God is getrouw, die niet zal gedogen, dat gij boven ver-mogen verzocht wordt, want Hij zal met de verzoeking ook voor de uitkomst zor-gen, zodat gij er tegen bestand zijt."

God zorgt. De HERE voorziet. Hij leidt. Dat zegt mij dit boek, een boek uit de Bijbel, een van de vele, maar een stuk openbaring dat de Kerk van van-daag niet dan tot haar schade onge-bruikt kan laten liggen.

God de HERE heeft gezorgd voor dat volk, voor die mensen. We lezen nog wel eens van zo of zoveel duizend die omkwamen. Maar het gebeurde niet bij toeval of per ongeluk. Zij behoorden tot de getelden.

'Tellingen in de woestijn' is de titel van mijn toespraak. Sommigen keren zich alleen daarom al van het boek af. Telling-en dat is maar dor en droog cijfermate-riaal. Maar achter die cijfers zullen we telkens de levende mensen zien, met hun verlangens, hun vreugden, hun zor-gen en hun zonden. Als de haren van ons hoofd en de mussen die daar vliegen geteld zijn, dan zeker deze mensen, die van Hem gekend en in genade aangeno-men zijn.

'Tellingen in de woestijn', is het hoofd waaronder we het boek willen samen-vatten. 'Ha!', lacht een ander, 'dat is een kolfje naar mijn hand!' Hij houdt van

cijfers en statistieken. Het jaarlijks verschijnend Handboek der kerken is zijn geliefkoosde lectuur. Ook tot hem zeg ik: Denk er om, broeder, achter die cijfers staan levende mensen. Zij waren alle geteld. Mensenlevens zijn te betrouwen; mensenlevens zijn soms vroegtijdig tot een einde gekomen. Om hun zonde. Maar er zijn ook mensenlevens behouden uit genade, om Christus Jezus' wil. God heeft met de verzoeking ook voor de uitkomst gezorgd.

Een waar dieptepunt van de verzoeking is wel de verschijning van Bileam geweest. We zijn ons nauwelijks bewust, hoe het voor Israël toen langs de rand van de afgrond is gegaan, toen 'buiten-natuurlijke' krachten door de geest uit de afgrond in het werk zijn gesteld om de onderneming, het werk van Jahwe te doen mislukken. Niemand minder dan de 'Mal'ak Jahwe', de Engel des HEREN, is toen in het geweer gekomen en heeft zich zichtbaar aan de waarzegger-profeet getoond; en zich de Machtige boven de Satan getoond. En achteraf was Satan bijna nog in zijn toeleg geslaagd (Baäl Peor). Hij weet de kwetsbare plaats van het volk wel te vinden. En er vielen 24 duizend. En of dat nu 24.000 is in de zin die wij aan het getal hechten; of vier en twintig alafiem, dus kleinere eenheden, de slag blijft groot. Want al de gevallen waren eens geteld.

Maar de Gemeente is behouden. Hoeveel er ook binnen die gemeente openbaar werd waar we ons nu nog voor kunnen schamen, het blijft een grote tijd om

aan terug te denken. En later, bij profeten als Hosea en Jeremia, horen we Jahwe op het toen gebeurde terugkomen: "Ik gedenk aan de genegenheid van uw jeugd, de liefde van uw bruidstijd, toen gij Mij gevolgd waart in de woestijn, in onbezaaid land. Israël was de HERE geheiligd, de eersteling zijner opbrengst; allen die daarvan wilden eten, zouden schuld op zich laden, onheil zou over hen komen, luidt het woord des HEREN." "Ik gedenk", zegt Jahwe. En ik eindig met een citaat van Dr A. van Selms in zijn commentaar op het boek Jeremia. "Onder het zwoegende leed over het verraad van de beminde vrouw is God 'a la recherche du temps perdu' (op zoek naar een verloren tijd H.M.O.). In de herinnering wordt het verleden werkende kracht in het heden. Weer beleeft Hij de bruidstijd, toen minnaar en beminde verbonden waren door wederzijdse genegenheid, *hesed*, de blijde saamhorigheid van wie in een verbond bijeen zijn. Samen zwerfen de gelieven in de eenzaamheid, buiten stad en landbouwareaal, in het weidegebied der kudden. De paden zijn smal, zodat de gelieven achter elkaar lopen, de minnaar beschermd voorop. Het is een pastorale idylle - maar tevens beeldspraak voor het verbond tussen God en Israël vanaf de uittocht uit Egypte." Het verbond zelf is geen beeldspraak, maar heerlijke werkelijkheid, slechts door de afkerige bitter ervaren. Dat is en blijft de boodschap van dit boek en zijn blijvende betekenis ook voor onze tijd.

de kracht van de katholieke kerk

dr K. Deddens

Inleiding

Laat mij het inleidend woord mogen beginnen met een persoonlijke noot. Tien jaar geleden bevond ik mij in een bibliotheek in Jeruzalem, die kostbare schatten bevatte over de situatie van de gou-

den stad in de vierde eeuw. Dat was een kolfje naar mijn hand, omdat ik voor mijn voorgenomen proefschrift op zoek was naar gegevens over die periode, met name in Jeruzalem. Een welwillende Roomse pater wees mij diverse bronnen